

مقدمه مؤلف

به نام خدایی که در این نزدیکی است

لای این شب‌بوها

پای آن کاج بلند

زستم از این بیت و غزل، ای شه و سلطان ازل مفتعلن مفتعلن مفتعلن مفتعلن گشت مرا

سپاس دانای بی‌همتا را که باری دیگر نظر عنایتش، یاریگر قلمم گشت.

مهربانان، خوب می‌دانم که بسیاری از مباحث علوم ادبی، نه حریفی است که راحت بتوان بر آن غالب شد، دلاورانه و جانانه باید پای به میدان نهاد و آموخت. هم‌چنین در مبحث سبک‌شناسی و تاریخ ادبیات، وجود محفوظات صرف، کار را دشوار می‌سازد. اما به یاد داشته باشید با تسلط بر مباحث کتاب (آرایه‌های ادبی، عروض، سبک‌شناسی و تاریخ ادبیات) علاوه بر درک و دریافت بهتر اشعار و عبارات فارسی، به سؤالات امتحان نهایی نیز پاسخ خواهید داد. مجموعه حاضر از سری کتاب‌های «بانگ نهایی» خیلی سبز است که پاسخگوی نیاز تمام دانش‌آموزان در امتحان نهایی است. این کتاب با توجه به ویژگی‌های منحصربه‌فردی که دارد، با پوشش دادن تمام مطالب کتاب علوم و فنون ادبی دهم، کامل‌ترین منبع برای آمادگی جهت شرکت در امتحان نهایی است.

ویژگی‌های کتاب به شرح زیر است:

- ۱) ارائه سؤالات امتحانی با رویکرد توجه به انواع سؤال (تشریحی، کوتاه‌پاسخ، چهارگزینه‌ای، جورکردنی، صحیح - غلط و ...) و مطابق با نظام آموزشی جدید
 - ۲) ارائه پاسخ‌های کامل خودارزیابی‌ها و کارگاه‌های متن‌پژوهی با بررسی و مطابقت با کتاب راهنمای معلم
 - ۳) ارائه درس‌نامه کامل در مباحث عروض و آرایه‌های ادبی و درس‌نامه کامل ولی مختصر در مبحث سبک‌شناسی و تاریخ ادبیات
 - ۴) ارائه چند نمونه امتحان نوبت اول و شبیه‌ساز نهایی در انتهای کتاب با ریزبارم‌بندی جهت آشنایی با نحوه تصحیح
 - ۵) ارائه کتاب با رویکردی اقتصادی (قیمت مناسب در عین کامل بودن)
- لازم به ذکر است با تسلط بر این کتاب به آسانی می‌توانید بالاترین نمره را در امتحان نهایی کسب کنید.

در پایان، سپاس ویژه‌ای دارم از مهندس علی‌نژاد، مدیر تألیف توانای مجموعه خیلی سبز و همین‌طور خانم‌ها زهرا سیدقاسم و الهه آرانی که در ویرایش اثر دلسوزانه به یاری شتافتند.

مانا باشید و مهربان

فرشته صابریان

فهرست مطالب

درستنامه پاسخ	سؤال	
۴۵	۵	درس اول: مباحثی تحلیل متن
۴۷	۹	درس دوم: سازه‌ها و عوامل تاثیرگذار در شعر فارسی
۴۸	۱۲	درس سوم: واج آرایبی، واژه‌آرایبی
۵۰	۱۶	درس چهارم: تاریخ ادبیات پیش از اسلام و قرن‌های اولیه هجری
۵۳	۱۹	درس پنجم: هماهنگی پاره‌های کلام
۵۷	۲۲	درس ششم: سجع و انواع آن
۵۹	۲۵	درس هفتم: سبک و سبک‌شناسی (سبک خراسانی)
۶۱	۲۹	درس هشتم: وزن شعر فارسی
۶۵	۳۲	درس نهم: موازنه و ترصیع
۶۹	۳۵	درس دهم: زبان و ادبیات فارسی در سده‌های پنجم و ششم و ویژگی‌های سبکی آن
۷۲	۳۸	درس یازدهم: قافیه
۷۴	۴۱	درس دوازدهم: جناس و انواع آن
		ضمیمه: امتحانات شبیه‌ساز نهایی
۹۳	۷۹	■ امتحان شماره ۱: نوبت اول (میان سال)
۹۳	۸۱	■ امتحان شماره ۲: نوبت اول (میان سال)
۹۴	۸۳	■ امتحان شماره ۳: نوبت دوم (پایان سال)
۹۴	۸۶	■ امتحان شماره ۴: نوبت دوم (پایان سال)
۹۵	۸۸	■ امتحان شماره ۵: نوبت دوم (پایان سال)
۹۶	۹۰	■ امتحان شماره ۶: نوبت دوم (پایان سال)

درس ۵ هماهنگی پاره‌های کلام

۱۹۳- واج «و» را در هر یک از واژگان زیر بررسی کنید.

- روز () تو () خواهر ()
رواج () موج ()

۱۹۴- تفاوت واج «ی» در دو واژه «سایه» و «سعید» چیست؟

۱۹۵- با مقایسه «ه» در دو واژه «شاه» و «ساده» تفاوت آن دو را ذکر کنید.

۱۹۶- با توجه به واژه «کوهنوردی» موارد خواسته‌شده را بیابید.

- تعداد صامت: () تعداد مصوّت کوتاه: () تعداد مصوّت بلند: () تعداد واج: ()
تعداد هجای کوتاه: () تعداد هجای بلند: () تعداد هجای کشیده: () تعداد هجا: ()

۱۹۷- هجاهای واژگان زیر را مشخص کنید و هر یک را با علامت خاص خود بنویسید.

- قرآن خوانان () آرایه‌های ادبی () هم‌زیستی () همت‌طلبی ()

هر یک از ابیات زیر را تقطیع هجایی کنید؛ سپس هر هجا را با علامت خاص خود بنویسید.

- ۱۹۸- چو شد روز رستم بی‌پوشید گبر
۱۹۹- بخور تا توانی به بازوی خویش
۲۰۰- گفتم ای سلطان خوبان رحم کن بر این غریب
۲۰۱- اگر کاری کنی مژدی ستانی
۲۰۲- گر مرا روزی بُدی اندر جهان
۲۰۳- چو خواهی که گویی نفس بر نفس
۲۰۴- گفت ای موسی دهانم دوختی
۲۰۵- تو همچون گل ز خندیدن لب با هم نمی‌آید
۲۰۶- با تقطیع و علامت‌گذاری مصراع‌های زیر، مشخص کنید کدام دو مصراع هم‌وزن هستند.

- گلستان کند آتشی بر خلیل () سوی ما آید نداها را صدا () نهان گشت کردار فرزنانگان ()

۲۰۷- کدامیک از مصراع‌های زیر با «هنرها بیاموختش سر به سر» هم‌وزن است؟

- گفت ای شه، مژده حاجاتت رواست () حذر کن ز نادان ده‌مرده‌گوی ()

۲۰۸- علامت‌های کدامیک از ابیات زیر «— U — / — U — / — U —» است؟

- سوادش دیده را پر نور دارد () سماعش مغز را معمور دارد ()
عاشقی پیداست از زاری دل () نیست بیماری چو بیماری دل ()

۲۰۹- آیا در شعر «نو» زیر وزن وجود دارد؟ پاسخ خود را ثابت کنید.

نگه جز پیش پا را دید نتواند

که ره تاریک و لغزان است ...

زمستان است

با توجه به هر یک از مصراع‌های زیر، علامت‌گذاری درست قسمت مشخص‌شده را از کمانک‌های مقابل آن انتخاب کنید.

۲۱۰- نیایش کنان شد سر و تن بیشست (U —) (U —)

۲۱۱- وزان پس کسی را که بودش نیاز (— U —) (— U —)

۲۱۲- حضوری گر همی‌خواهی از او غایب مشو حافظ (U — —) (— U —)

۲۱۳- زهی همت که حافظ راست از دنیی و از عقبی (U —) (U — —)

خود ارزیابی درس ۵

۲۳۸- صامت‌ها و مصوت‌های مصراع اول بیت نخست را مشخص نمایید.

نشاید که خوبان به صحرا روند
همه کس شناسند و هر جا روند
حلالست رفتن به صحرا، ولیک
نه انصاف باشد که بی‌ما روند

(سعدی)

۲۳۹- هر بیت را به هجاهای تشکیل‌دهنده آن تجزیه کنید؛ سپس هر هجا را با علامت خاص آن بنویسید.

عجب نیست از گل که خندد به سروی
که در این چمن پای در گل نشیند
اگر هوشمندی به معنی گرای
که معنی بماند نه صورت به جای

(طیب اصفهانی)

(سعدی)

۲۴۰- در بیت زیر، چند هجای کوتاه وجود دارد؟

تا رنج تحمل نکنی، گنج نبینی
تا شب نرود، صبح پدیدار نباشد

(سعدی)

۲۴۱- برای کاربردهای گوناگون (صامت، مصوت) هر یک از واج‌های زیر، نمونه‌هایی بنویسید.

صامت:
مصوت:
صامت:
مصوت:
صامت:
مصوت:
صامت:
مصوت:

۲۴۲- علامت هجاهای کدام بیت، چهار بار (ل - - -) تکرار شده است؟

الا یا آیها الساقی أدر کأساً و ناولها
که عشق آسان نمود اول، ولی افتاد مشکل‌ها
خلوتم چراغان کن، ای چراغ روحانی
ای ز چشمه نوشت، چشم دل چراغانی
من از این‌جا به ملامت نروم
که من این‌جا به امید گروم
بلم آرام چون قویی سبکبار
به نرمی بر سر کارون همی‌رفت

(حافظ)

(شهریار)

(سعدی)

(توللی)

درس

۵

هماهنگی پاره‌های کلام

شاعران برای تأثیرگذاری سخن خود از «وزن»، «عاطفه» و «خیال» بهره می‌گیرند. وزن، آشکارترین ابزار موسیقایی است.

برای تشخیص وزن، یادگیری موارد زیر ضروری است:

واج ← کوچک‌ترین واحد آوایی زبان

واج: شکل شنیداری / حرف: شکل نوشتاری

(به طور مثال: ما در زبان فارسی چهار حرف «ذ، ز، ض، ظ» داریم، ولی در شنیدار، یکی به گوش می‌رسد.)

الف، ع، ء، ا، ت، ط، ث، س، ص / ه، ذ، ز، ض، ظ / غ، ق

ب / پ / ج / چ / خ / د / ر / ز / ش / ف / ک / گ / ل / م / ن / و / ی ← ۲۳ صامت

در زبان فارسی ۲۳ صامت داریم و ۶ مصوّت (کوتاه: ۲ / بلند: ۴) که در مجموع ۲۹ واج هستند.

۲۹ واج = ۲۳ صامت + ۶ مصوّت (کوتاه، بلند)

هجا (بخش) ← مقدار آوایی که دهان با یک بار باز شدن آن را ادا می‌کند.

هر هجا (بخش) از نظر امتداد به سه دسته تقسیم می‌شود:

عنوان هجا	نحوه قرار گرفتن	نشانه	مثال
کوتاه	صامت + مصوّت کوتاه	U	تو، که و ...
بلند	صامت + مصوّت کوتاه + صامت	-	پره، دل و ...
	صامت + مصوّت بلند		مو، سی و ...
کشیده	صامت + مصوّت کوتاه + ۲ صامت یا بیشتر	U_	سرد، تمبر و ...
	صامت + مصوّت بلند + ۱ صامت یا بیشتر		پارس، شور و ...

توجه بدون حفظ کردن جدول فوق می‌توانید علامت خاص هر هجا را

بنویسید. هر هجا را بشمرید. برای این کار هر صامت و هر مصوّت کوتاه را

یکی حساب کنید و هر مصوّت بلند را دوتا، در نهایت:

عدد ۲ = کوتاه (U)، عدد ۳ = بلند (U_) و عدد ۴ و ۵ = کشیده (U_)

سزاوار ← سی = ۲ / U ← زا = ۳ / وار ← ۴ = U_

میهن دوست ← می = ۳ / هُن ← ۳ = دوست = ۵ ← U_

«ا» در سزاوار / «ی» در میهن / «و» در دوست، مصوّت بلند هستند و ۲ بار شمرده می‌شوند.

• هر هجا (بخش) را همان‌گونه که می‌خوانیم، می‌نویسیم:

خواهر ← خاهر خورشید ← خُرشید پرتو ← پرتُ

• هر هجا (بخش) الزاماً یک مصوّت دارد و تعداد بخش‌های هر کلمه با مصوّت‌های آن برابر است.

نیست ← ن (صامت) + ی (مصوّت بلند) + س (صامت) + ت (صامت)

(یک مصوّت بلند دارد.) ← ۱ هجا

دُر دانه ← د (صامت) + ُ (مصوّت کوتاه) + ر (صامت) + د (صامت) + ا

(مصوّت بلند) + ن (صامت) + ِ (مصوّت کوتاه) (۳ مصوّت دارد.) ← ۳ هجا

به بینندگان آفریننده را
نبینی مرنجان دو بیننده را

پ	بی	نن	د	گان	آ	ف	ری	نن	د	را
U	-	-	U	-	-	U	-	-	U	-
ن	بی	نی	م	زن	جان	د	بی	نن	د	را
U	-	-	U	-	-	U	-	-	U	-

شعر فوق از سه «U-» تشکیل شده است، در حالی که رکن پایانی «U-» یک هجا کم‌تر دارد.

لازم به ذکر است در شعر نو نیز وزن وجود دارد؛ فقط شاعران، تساوی مصراع‌های شعری را ضروری نمی‌دانند.

داستان از درد می‌راندند مردم ...

مرغ آمین را زبان با درد مردم می‌گشاید ...

در شبانگاهی چنین دل‌تنگ می‌آید نمایان ...

بانگ برمی‌دارد: آمین! ...

دا	س	تا	نز	در	د	می	را	نن	د	مر	دم
-	U	-	-	U	-	-	-	U	-	-	-
مر	غ	ء	آ	مین	را	ز	بان	با	د	مر	دم
-	U	-	-	U	-	-	-	U	-	-	-
در	ش	بان	گا	هی	چ	نن	دل	تن	گ	می	ء
-	U	-	-	U	-	-	-	U	-	-	-
با	نگ	بر	می	دا	ز	دا	مین				
-	U	-	-	U	-	-	-				

با توجه به تقطیع هجایی و تقطیع به ارکان شعر فوق درمی‌یابید که رکن تکراری «U-» است؛ فقط طول مصراع‌ها یکسان نیست اما وزن دیده می‌شود.

پاسخ‌سؤالات درس ۵

۱۹۳. الف) و ← مصوّت بلند ب) و ← مصوّت کوتاه

پ) و ← خوانده نمی‌شود. ت) و ← صامت

ث) و ← مصوّت کوتاه + صامت (ow) و ←

۱۹۴. «ی» در سایه ← صامت / «ی» در سعید ← مصوّت بلند

۱۹۵. «ه» در شاه ← صامت / «ه» در ساده ← مصوّت کوتاه

۱۹۶. کوه ← صامت + مصوّت بلند + صامت U ← هجای کشیده

ن ← صامت + مصوّت کوتاه U ← هجای کوتاه

و ← صامت + مصوّت کوتاه + صامت U ← هجای بلند

دی ← صامت + مصوّت بلند U ← هجای بلند

الف) ۶ ب) ۲ پ) ۲ ت) ۱۰

ث) ۱ ج) ۲ چ) ۱ ح) ۴

۱۹۷. الف) قُرءان خانان ← ۴ هجا

- - - -

ب) ء را ی ها ی ء ا د بی ← ۸ هجا

- U U U - U - -

• در زبان فارسی هیچ هجایی با مصوّت آغاز نمی‌شود؛ بنابراین قبل از هجایی که به ظاهر با مصوّت آغاز می‌شود، صامت «همزه» قرار می‌دهیم. (آواز ← ء/واز) (قرآن ← قُرءان)

• هرگاه «ن» (نون ساکن) بعد از مصوّت بلند قرار گرفت، آن را حذف می‌کنیم. (مصوّت بلند پیش از «ن» (نون ساکن) کوتاه به حساب می‌آید. (سیمین ← سی + مین) / (پیمان ← پی + مان)

• هجای کشیده معادل یک هجای بلند و یک هجای کوتاه است.

• خوب ← U یک هجای کشیده = خانه ← خا - + ن ← U (یک هجای بلند + یک هجای کوتاه)

• هجای پایانی اوزان شعر فارسی همیشه بلند محسوب می‌شود و اگر به جای آن کشیده یا کوتاه بیاید، هم‌چنان آن را هجای بلند در نظر می‌گیریم.

توجه واج‌های دارای تشدید، دو بار در نظر گرفته می‌شوند.

(همت ← هم / مت ← مؤلف ← م / ل / ء - ل / لف -)

بعضی واج‌ها، نمودهای متفاوتی دارند:

مصوّت بلند ← روز U
مصوّت کوتاه ← تو (ت) U
مصوّت کوتاه + صامت + ow ← درو ← د / ر و -
صامت ← وارث = وا / رث -
هیچ نمودی ندارد ← خواب / خاب U

صامت ← چای U
مصوّت بلند ← روزی رو / زی -

صامت ← ماه U
مصوّت کوتاه ← ساده = سا / د U

• در واژگانی چون: نیاز، بیا، خیابان، سیاست و ... (ی، همواره تبدیل به -

می‌شود) بی یا ← پ یا U / نیاز ← ن یا U

پس از شناخت هجا و علامت‌گذاری صحیح هر هجا، درمی‌یابید که در شعر سنتی تمام مصراع‌ها هم‌وزن هستند و راز این هم‌وزنی، آن است که تعداد و ترتیب هجاها در هر دو مصراع یکی است.

به دنبال محمل چنان زار گریم

که از گریه‌ام ناقه در گل نشیند

پ	دُن	با	ل	مَح	مل	چ	نان	زا	ر	گر	یم
U	-	U	-	U	-	U	-	U	-	U	-
ک	ء	از	گر	ی	ء	أم	نا	ق	در	گل	ن
U	-	U	-	U	-	U	-	U	-	U	-

پس از تقطیع هجایی و علامت‌گذاری، دنبال نظمی خاص میان هجاها می‌گردیم تا بتوانیم هجاها را به ارکان معین تقسیم کنیم.

با توجه به علامت‌های شعر فوق، درمی‌یابیم که هر مصراع از چهار

«U-» تشکیل شده است. به این تقسیم‌بندی، تقطیع به ارکان می‌گوییم.

لازم به ذکر است که گاهی رکن آخر، کم‌تر از بقیه است.

۲۰۵.

ت	هم	چُن	گل	ز	خَن	دی	دَن	ل	بَت	با	هم	نِ	می	آ	ید
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
رَ	وا	دا	ری	کِ	مَن	بَل	بَل	چُ	بو	تی	ما	ر	بَن	شی	نم
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

۲۰۶. «الف» و «پ» با هم، هم‌وزن هستند.

(الف)

گُ	لِ	تای	کُ	نَد	آ	تَ	شی	بَر	خَ	لِیل
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

(ب)

سَو	ی	ما	آ	یَد	نِ	دا	ها	را	صِ	دا
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

(پ)

نَ	هائِ	گش	ت	کِر	دا	ر	فَر	زا	نِ	گائِ
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

۲۰۷. با (ب) هم‌وزن است.

هُ	نَر	ها	پ	یا	مو	خ	تَش	سَر	پ	سَر
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

(ب)

خَ	دَر	کَن	زِ	نا	دا	نِ	دَه	مَر	دِ	گَوِی
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

(الف)

گَف	ت	ای	شِه	مُز	دِ	حَا	جَا	تَت	رَ	وَاسَت
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

۲۰۸.

(ب)

عَا	ش	قِی	بِی	دَا	سَت	اَز	زَا	رِی	ی	دَل
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
نِی	سَت	بِی	مَا	رِی	چُ	بِی	مَا	رِی	ی	دَل
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

(الف)

سَ	وَ	دَش	دِی	دِ	رَا	پُر	نَو	ر	دَا	رَد
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
سَ	مَا	عَش	مَغ	ز	رَا	مَع	مَو	ر	دَا	رَد
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

۲۰۹. بله، تکرار رکن «ل— —» دلالت بر وزن دارد.

نِ	گِه	جَز	پِی	شِ	پَا	رَا	دِی	د	نَت	وَ	نَد
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

کِ	زِه	تَا	رِی	کُ	لَغ	زَا	نَسْت
—	—	—	—	—	—	—	—

زِ	مَس	تَا	نَسْت
—	—	—	—

(پ) هم زیس تی ← ۳ هجا
— U — —

(ت) هم مت ط ل بی ← ۵ هجا
— U U — —

۱۹۸.

چُ	شَد	رَو	ز	رَس	تَم	پ	پَو	شِی	د	گَبَر
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
نِ	گِه	بَا	نِ	تَن	کَر	د	بَر	گَب	ر	بَبَر
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

۱۹۹.

بُ	خُر	تَا	تَ	وَ	نِی	پ	بَا	زَو	ی	خِیش
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
کِ	سَع	یَت	بُ	وَد	دَر	تَ	رَا	زَو	ی	خِیش
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

۲۰۰.

گَف	تَ	مِی	شَل	طَا	نِ	خَو	بَا	رِج	م	کَن	بَر	ءِ	غَ	رِیَب
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
گَف	ت	دَر	دُن	بَا	لِ	دَل	رِه	گَم	کُ	نَد	مَس	کِی	غَ	رِیَب
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

۲۰۱.

آ	گَر	کَا	رِی	کُ	نِی	مُز	دِی	سِی	تَا	نِی
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
چُ	بِی	کَا	رِی	ی	قِی	بِی	مُز	د	مَا	نِی
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

۲۰۲.

مَر	مَ	رَا	رَو	زِی	بُ	دِی	اَن	دَر	ج	هائِ
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
خُد	چ	کَا	رَس	نِی	مَ	رَا	بَا	مُر	دِ	گائِ
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

۲۰۳.

چُ	خَا	هَی	کِ	گَوِی	نِ	فَس	بَر	نِ	فَس	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
نِ	خَا	هَی	شِی	نِی	دَن	مَ	گَر	گَف	تِ	کَس
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

۲۰۴.

گَف	ت	ای	مو	سا	د	ها	نم	دو	خ	تی
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
وز	پ	شی	ما	نی	ت	جا	نم	سو	خ	تی
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

۲۲۷. سر گر دایلا = هم در دی

۲۲۸. وزن ۲۲۹. هجا - بخش

۲۳۰. واج ۲۳۱. واج

۲۳۲. حرف ۲۳۳. ۲۹

۲۳۴. مصوت - صامت

۲۳۵. گزینه «۴»: در کلمه خوش آواز، «و» آواز، صامت است.

۲۳۶. گزینه «۴»: (توجه) هجای آخر نباید کشیده باشد، بلند است. خاب

←

خ	یا	لش	در	نَ	ظَر	چُن	آ	ی	دَم	خَاب
-	-	-	-	U	-	-	-	U	-	-

۲۳۷. گزینه «۲»: متفاوت است.

ب	دل	گف	تم	ز	چش	ما	نش	ب	پر	هیز
-	-	-	-	U	-	-	-	U	-	-
ک	هش	یا	رَی	نَ	یا	وی	زن	د	با	مست
-	-	-	-	U	-	-	-	U	-	-

گزینه (۱)

ب	دی	دم	جَ	هَی	را	نَ	وا	ی	نَ	دا	رد
-	-	-	-	U	-	-	-	U	-	-	U
جَ	هَی	در	جَ	هَی	آ	ش	نا	ی	نَ	دا	رد
-	-	-	-	U	-	-	-	U	-	-	U

گزینه (۳)

ز	صورت	پ	رس	تی	ذَ	نت	می	هَ	را	سم	
-	-	-	-	U	-	-	-	U	-	-	
ک	تا	زن	د	ای	زَه	پ	مَع	نی	نَ	دا	نی
-	-	-	-	U	-	-	-	U	-	-	U

گزینه (۴)

ه	زا	دَیلا	دَ	رز	خَل	ق	بَر	خُد	ب	بن	دی
-	-	-	-	U	-	-	-	U	-	-	U
گ	زَت	با	ز	با	شَد	ذَ	ری	آ	س	ما	نی
-	-	-	-	U	-	-	-	U	-	-	U

پاسخ خودارزیابی درس ۵

۲۳۸

ن	ش	ا	ی	د	ک	=
صامت	صامت	صامت	صامت	صامت	صامت	صامت
صامت	صامت	صامت	صامت	صامت	صامت	صامت
صامت	صامت	صامت	صامت	صامت	صامت	صامت
صامت	صامت	صامت	صامت	صامت	صامت	صامت
صامت	صامت	صامت	صامت	صامت	صامت	صامت

خ	و	ب	ا	ن	ب	=	ص
صامت	صامت	صامت	صامت	صامت	صامت	صامت	صامت
صامت	صامت	صامت	صامت	صامت	صامت	صامت	صامت
صامت	صامت	صامت	صامت	صامت	صامت	صامت	صامت
صامت	صامت	صامت	صامت	صامت	صامت	صامت	صامت
صامت	صامت	صامت	صامت	صامت	صامت	صامت	صامت

ح	ر	ا	ر	و	ن	د
صامت	صامت	صامت	صامت	صامت	صامت	صامت
صامت	صامت	صامت	صامت	صامت	صامت	صامت
صامت	صامت	صامت	صامت	صامت	صامت	صامت
صامت	صامت	صامت	صامت	صامت	صامت	صامت
صامت	صامت	صامت	صامت	صامت	صامت	صامت

۲۱۰. (هجای آخر مصراع باید بلند باشد).

ب	شُست
-	U

هت	می	خا	هی
-	-	-	U

و	زَیلا	پس
-	-	U

ایلا	د	یار
-	U	-

ز	هی	هم	مت
-	-	-	U

ب	دس	تا	رد
-	-	-	U

۲۱۶. (ج)

خ	رد	به	ت	رز	هر	چ	ای	زد	ب	داد
-	-	-	-	U	-	-	-	U	-	U

۲۱۷. (الف)

چ	نَیلا	خو	ب	رو	ی	ب	دَیلا	دل	زُ	با	ی
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	U

۲۱۸. (ث)

عم	ر	گو	ین	دم	ک	ض	یع	می	ک	نی	با	خو	ب	رو	یلا
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	U

۲۱۹. (ت)

دل	بُر	دُ	تَن	دَر	دا	د	ام	ور	می	ک	شَد	اس	تا	د	ام
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	U

۲۲۰. (پ)

نَ	چن	دَیلا	آ	ر	زو	من	دم	ک	وص	فش	در	ب	یا	نا	ید
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	U

۲۲۱. (ب)

آ	گر	دو	دی	ز	ود	بی	آ	ت	شی	نیست
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	U

۲۲۲. ش کا یت = تَ قا بُل
U - - U - -

۲۲۳. مُس تغ نی = اُف تا دن
- - - - -

۲۲۴. خا ن یغ ما = یا ر مو نس
- - - U - - -

۲۲۵. دهر = عشق
U - - U - -

۲۲۶. تَ زِ یا = شَ ها دت
- - - U - - -

۲۳۹. الف)

ع	ج	ب	ن	س	ت	ز	ا	د	د	پ	س	و
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
ک	د	ا	ج	م	ن	پ	ا	د	ر	گ	ن	د
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

ب)

ا	گ	ر	ه	ش	م	د	ب	م	ن	گ	ر
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
ک	م	ن	پ	ما	د	ن	ص	ر	ت	پ	ج
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

● هجای آخر هر دو مصراع کشیده است که تبدیل به هجای بلند می‌شود.

۲۴۰.

تا	ر	ج	ت	ح	م	ن	ک	ن	گ	ج	ن	ب	ن
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
تا	ش	ب	ر	و	ص	ح	پ	د	ا	ر	ن	ب	ا
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

تعداد هجاهای کوتاه ← ۸ (موارد مشخص شده)

● **توجه** مراقب باشید قسمت دوم هجای کشیده را کوتاه به شمار نیاورید.

۲۴۱.

صامت: وصال - نوازش - راوی	«و»
مصوت: دوست - آهو - روستا	
صامت: یاز - حیات - سایه	«ی»
مصوت: سیم - ریخت - روزی	
صامت: ماه - رهرو - رفاه	«ه»
مصوت: ساده - روزه - جامه	

۲۴۲. الف) چهار بار «ل» تکرار شده است.

ا	لا	یا	ای	ئ	هس	ساقی	ا	در	ک	ا	سن	و	نا	ول	ها
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
ک	عش	قا	س	ن	مو	دو	ول	و	لی	ا	ف	تا	د	مش	کل
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

ب)

خل	و	تم	چ	را	غ	کن	ای	چ	را	غ	رو	ح	ا	نی
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
ای	ز	چش	م	ی	نو	شت	چش	م	دل	چ	را	غ	ا	نی
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

● درباره تقطیع به ارکان این بیت، سال‌های بعد خواهید خواند.

هجای ششم مصراع دوم، کوتاه است که تبدیل به هجای بلند می‌شود. در سال‌های آینده درباره این نوع اختیار شاعری خواهید خواند.

ضمیمه امتحانات شسیه ساز نهایی

جدول بارم بندی علوم و فنون ادبی ۱

نمره	موضوع
۴	مبانی تحلیل متن، تاریخ ادبیات و سبک شناسی
۶	موسیقی شعر
۶	زیبایی شناسی
۴	نقد و تحلیل نظم و نثر
۲۰	مجموع

توجه ۱: پرسش های بخش نقد و تحلیل نظم و نثر، بر بنیاد ساختار ارائه شده در بخش تحلیل فصل تنظیم شود.

توجه ۲: بارم آزمون نوبت دوم، شهریور و دی ماه به نسبت ۱۰ نمره (نوبت اول - درس ۱ تا ۶) / ۱۰ نمره (نوبت دوم - درس ۷ تا ۱۲)، طبق بارم بندی جدول فوق از کل کتاب خواهد بود.

ردیف	امتحان شماره ۱	پایه دهم دوره دوم متوسطه	رشته: ادبیات و علوم انسانی	تاریخ امتحان: دی‌ماه	نمره										
تاریخ ادبیات (۲ نمره)															
۱	در هر یک از جملات زیر، واژگان درست را از داخل کمانک انتخاب کنید. الف) نثر در عهد سامانی (ساده و روان - پیچیده و دشوار) است. ب) نویسنده کتاب «تاریخ الزل و الملوک»، (ابوعلی بلعمی - محمد بن جریر طبری) است.	۰/۵													
۲	رایج‌ترین انواع شعر فارسی در قرن چهارم و نیمه اول قرن پنجم کدام‌اند؟	۰/۷۵													
۳	هر یک از توضیحات ستون «الف» را به مورد مناسب آن در ستون «ب» وصل کنید. (در ستون «ب» یک مورد اضافی است.)	۰/۷۵													
			<table border="1"> <thead> <tr> <th>الف</th> <th>ب</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>الف) نخستین کسی است که قصیده تمام و کمال در موعظه و نصیحت سرود. (۱) ناصر خسرو</td> <td></td> </tr> <tr> <td>ب) شعر پارسی به دست وی بنیاد نهاده شد. (پدر شعر فارسی)</td> <td>(۲) فردوسی</td> </tr> <tr> <td>پ) حماسه ملی ایران و شعر حماسی با وی به اوج رسید.</td> <td>(۳) رودکی</td> </tr> <tr> <td></td> <td>(۴) کسایی مروزی</td> </tr> </tbody> </table>	الف	ب	الف) نخستین کسی است که قصیده تمام و کمال در موعظه و نصیحت سرود. (۱) ناصر خسرو		ب) شعر پارسی به دست وی بنیاد نهاده شد. (پدر شعر فارسی)	(۲) فردوسی	پ) حماسه ملی ایران و شعر حماسی با وی به اوج رسید.	(۳) رودکی		(۴) کسایی مروزی		
الف	ب														
الف) نخستین کسی است که قصیده تمام و کمال در موعظه و نصیحت سرود. (۱) ناصر خسرو															
ب) شعر پارسی به دست وی بنیاد نهاده شد. (پدر شعر فارسی)	(۲) فردوسی														
پ) حماسه ملی ایران و شعر حماسی با وی به اوج رسید.	(۳) رودکی														
	(۴) کسایی مروزی														
سبک‌شناسی (۲ نمره)															
۴	متن: «پس امیر ابومنصور عبدالرزاق، دستور خویش، ابومنصور المعمری را بفرمود تا خداوندان کتب را، از دهقانان و فرزندان و جهان‌دیدگان از شهرها بیاورد و چاکر او ابومنصور المعمری به فرمان او نامه کرد و کس فرستاد به شهرهای خراسان ... گرد کرد و بنشاند به فراز آوردن این نامه‌های شاهان و کارنامه‌هاشان ...» الف) از کدام کتاب استخراج شده است؟ ب) موضوع آن چیست؟	۰/۵													
۵	در آغاز قرن چهارم و اوایل قرن پنجم، بیشتر دانشمندان ایرانی به ضرورت، آثار خود را به چه زبانی می‌نوشتند؟ دلیل این امر را ذکر کنید.	۰/۷۵													
۶	کدام یک از جملات زیر درست و کدام نادرست است؟ مورد نادرست را تصحیح نمایید. الف) آوردن ترکیب‌های کهن از خصیصه‌های شعر فارسی در قرن چهارم و نیمه اول قرن پنجم است. ب) شعر غنایی با دو شاعر مشهور، رودکی و شهید بلخی، قوت و استحکام یافت.	۰/۷۵													
موسیقی شعر (۶ نمره)															
۷	در کدام یک از واژگان زیر، «و» صامت به کار رفته است؟ (۱) روش (۲) خروش (۳) روزگار (۴) زادروز	۰/۲۵													
۸	کدام یک از واژگان زیر با «زیبارو» هم‌وزن است؟ (۱) خوشحالی (۲) توانمند (۳) سعادت (۴) هنرجو	۰/۲۵													
۹	با مقایسه دو واژه «شاه» و «شراره» تفاوت واج «ه» را بنویسید.	۰/۵													
۱۰	در واژه «فرهنگ‌دوست» یک «هجای بلند» و یک «هجای کشیده» مشخص کنید.	۰/۵													
۱۱	با توجه به واژه «آرزومند»: الف) یک هجای بلند مشخص کنید. ب) تعداد صامت را بنویسید.	۰/۵													
۱۲	هر یک از هجاهای واژه «روانکاو» را با علامت خاص خود بنویسید.	۰/۷۵													
۱۳	در مصراع «توانا بُود هر که دانا بُود» موارد خواسته‌شده را بیابید. الف) تعداد هجا؟ ب) تعداد مصوّت بلند؟ پ) یک هجای کوتاه؟	۰/۷۵													
۱۴	بیت زیر را به هجاهای تشکیل‌دهنده آن تجزیه کنید، سپس هر هجا را با علامت خاص خود بنویسید. «بخور تا توانی به بازوی خویش که سعیت بُود در ترازوی خویش»	۲/۵													

زیبایی‌شناسی (۶ نمره)

۰/۲۵	۱۵	بارزترین آرایهٔ بیت زیر است. دنیا همه هیچ و اهل دنیا همه هیچ ای هیچ برای هیچ بر هیچ هیچ
۰/۲۵	۱۶	واژگان کدام گزینه با هم سجع ندارند؟ (۱) مهر، وفا (۲) عشق، رود (۳) ظهر، درد (۴) شعر، روز
۰/۲۵	۱۷	نوع سجع واژگان کدام گزینه متفاوت است؟ (۱) نیایش، ستایش (۲) جوانی، پنهانی (۳) انار، نگار (۴) فرود، وجود
۰/۲۵	۱۸	یک مثال ذکر کنید که با «فروز» سجع مطرف بسازد.
۰/۵	۱۹	با توجه به هر یک از عبارات زیر، نوع سجع درست را از کمانک روبه‌روی عبارت انتخاب کنید. (الف) هنر چشمهٔ زاینده است و دولت پاینده. (مطرف - متوازی) (ب) دارای گوهری است شریف و صاحب طبعی است کریم. (متوازن - متوازی)
۰/۵	۲۰	در بیت زیر، واج‌آرایی در «صامت» و «مصوت» به چشم می‌خورد. شب است و شاهد و شمع و شراب و شیرینی غنیمت است چنین شب که دوستان بینی
۰/۷۵	۲۱	در کدام بیت، واج‌آرایی محسوس‌تر است؟ دلیل آن را بنویسید. (الف) سنبل و سوسن و سمن هر سوی سور گل‌ها به ساز و سامان است (ب) نرگس مست نوازشگر مردم‌دارش خون عاشق به قدح گر بخورد نوشش باد
۱	۲۲	در هر یک از ابیات زیر، «واج‌آرایی» و «واژه‌آرایی» را بیابید. (با ذکر واج و واژه) (الف) چو پیش پدر شد سیاووش پاک نه دود و نه آتش نه گرد و نه خاک (ب) فغان کاین لولیان شوخ شیرین‌کار شهرآشوب چنان بردند صبر از دل که ترکان خوان یغما را
۲/۲۵	۲۳	در هر یک از عبارات زیر دو واژه بیابید که با هم سجع دارند، سپس نوع هر سجع را مشخص کنید. (الف) آن که از جمال عقل محبوب است، خود به نزد اهل بصیرت، معذور باشد. (ب) هر که با بدان نشیند، نیکی نبیند. (پ) خبری که دانی دلی بیازارد، تو خاموش تا دیگری بیارد.

تحلیل نظم و نثر (۴ نمره)

۱	۲۴	با توجه به شعر زیر از مولوی، به سؤالات داده‌شده پاسخ دهید. مرده بُدم زنده شدم، گریه بُدم خنده شدم دولت عشق آمد و من دولت پاینده شدم دیدهٔ سیر است مرا، جان دلیر است مرا زهرهٔ شیر است مرا، زهرهٔ تابنده شدم (الف) چه عواملی بر قدرت و اثرگذاری شعر فوق افزوده است؟ (ب) برای خوانش شعر فوق، چه عواملی سبب کشف لحن می‌شود؟
۱	۲۵	شعر زیر را از دید حس و حال فضای شعری و عاطفی بررسی کنید. ای آن که غمگنی و سوزاوری و اندر نهان سرشک همی‌باری رفت آن که رفت و آمد آن که آمد بود آن که بود خیره چه غم داری؟
۱	۲۶	حکایت زیر را بخوانید و آن را از دید قلمرو ادبی و فکری بررسی کنید. روزی شخصی پیش بهلول، بی‌ادبی نمود. بهلول او را ملامت کرد که چرا شرط ادب به‌جا نیاوردی؟ او گفت: «چه کنم؟ آب و گل مرا چنین سرشته‌اند.» گفت: «آب و گل تو را نیکو سرشته‌اند، اما لگد کم خورده است!»

۲۷	با توجه به متن زیر به سؤالات داده‌شده پاسخ دهید. هر که به امور دنیایی رو آورد و از سعادت آخرت خود غفلت کند، همچون آن مرد است که از پیش‌آشتر مست بگریخت و به ضرورت، خویشتن در چاهی آویخت و دست در دو شاخ زد که بر بالای آن روییده بود و پاهایش بر جایی قرار گرفت ... هر دو پای، بر سر چهار مار بود ... ازدهایی سهمناک دید، دهان گشاده ... به سر چاه، التفات نمود. موشان سیاه و سپید، بیخ آن شاخ‌ها دایم می‌پریدند ... خلاص خود را طریقی می‌جست. پیش‌خویش، زنبورخانه‌ای و قدری شاهد یافت، چیزی از آن به لب برد، از نوعی در حلاوت آن مشغول گشت ... چندان که شاخ بگسست و آن بیچاره حریص در دهان ازدها افتاد. الف) یک واژه کهن بیابید که امروزه به گونه‌ای دیگر به کار گرفته می‌شود. ب) یک شبکه معنایی در متن فوق بیابید. پ) نویسنده با بهره‌گیری از تمثیل، چه مفهومی را می‌خواهد بیان کند؟ ت) هوشیاری و پرهیز از خوشی‌های زودگذر در کدام قلمرو بررسی می‌شود؟
۲۰	جمع نمرات «موفق باشید»

رشد: ادبیات و علوم انسانی	تاریخ امتحان: دی‌ماه	امتحان نوبت اول (میان‌سال) علوم و فنون ادبی ۱	شماره ۲										
پایه دهم دوره دوم متوسطه	مدت امتحان: ۹۰ دقیقه	امتحان شماره ۲	ردیف										
تاریخ ادبیات (۲ نمره)													
۱	جاهای خالی را با کلمات مناسب پر کنید. الف) فارسی باستان در دوره رایج بود. ب) در آغاز قرن سوم، زبان فارسی را زبان رسمی قلمرو خود اعلام کرد.	۰/۵											
۲	نثر در عهد سامانی بیشتر به چه موضوعاتی توجه دارد؟	۰/۷۵											
۳	هر یک از عبارات ستون «الف» برگرفته از کدام اثر در ستون «ب» است؟ (در ستون «ب» یک مورد اضافی است). <table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <thead> <tr> <th style="background-color: #e0e0e0;">«الف»</th> <th style="background-color: #e0e0e0;">«ب»</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>الف) ملک‌گفت: آورده‌اند که بازرگانی غلامی داشت دانا و زیرک‌سار و بیداربخت. بسیار حقوق بندگی بر خواجه ثابت گردانیده بود و مقامات مشکور و خدمات مقبول و مبرور بر جراید روزگار ثبت کرده.</td> <td>۱) تاریخ التزل و الملوک</td> </tr> <tr> <td>ب) و این ضحاک را ازدها به وی، از آن گفتندی که بر کتف او دو پاره گوشت بود بزرگ، بررسته دراز، و سر آن به کردار ماری بود ...</td> <td>۲) ترجمه تفسیر طبری</td> </tr> <tr> <td>پ) این کتاب تفسیر بزرگ است از روایت محمد بن جریر طبری - رحمة الله علیه - ترجمه کرده به زبان پارسی دری، و این کتاب را بیاوردند از بغداد، نبشته به زبان تازی، پس دشخوار آمد خواندن این کتاب.</td> <td>۳) تاریخ بلعمی</td> </tr> <tr> <td></td> <td>۴) مرزبان‌نامه</td> </tr> </tbody> </table>	«الف»	«ب»	الف) ملک‌گفت: آورده‌اند که بازرگانی غلامی داشت دانا و زیرک‌سار و بیداربخت. بسیار حقوق بندگی بر خواجه ثابت گردانیده بود و مقامات مشکور و خدمات مقبول و مبرور بر جراید روزگار ثبت کرده.	۱) تاریخ التزل و الملوک	ب) و این ضحاک را ازدها به وی، از آن گفتندی که بر کتف او دو پاره گوشت بود بزرگ، بررسته دراز، و سر آن به کردار ماری بود ...	۲) ترجمه تفسیر طبری	پ) این کتاب تفسیر بزرگ است از روایت محمد بن جریر طبری - رحمة الله علیه - ترجمه کرده به زبان پارسی دری، و این کتاب را بیاوردند از بغداد، نبشته به زبان تازی، پس دشخوار آمد خواندن این کتاب.	۳) تاریخ بلعمی		۴) مرزبان‌نامه	۰/۷۵	
«الف»	«ب»												
الف) ملک‌گفت: آورده‌اند که بازرگانی غلامی داشت دانا و زیرک‌سار و بیداربخت. بسیار حقوق بندگی بر خواجه ثابت گردانیده بود و مقامات مشکور و خدمات مقبول و مبرور بر جراید روزگار ثبت کرده.	۱) تاریخ التزل و الملوک												
ب) و این ضحاک را ازدها به وی، از آن گفتندی که بر کتف او دو پاره گوشت بود بزرگ، بررسته دراز، و سر آن به کردار ماری بود ...	۲) ترجمه تفسیر طبری												
پ) این کتاب تفسیر بزرگ است از روایت محمد بن جریر طبری - رحمة الله علیه - ترجمه کرده به زبان پارسی دری، و این کتاب را بیاوردند از بغداد، نبشته به زبان تازی، پس دشخوار آمد خواندن این کتاب.	۳) تاریخ بلعمی												
	۴) مرزبان‌نامه												
سبک‌شناسی (۲ نمره)													
۴	با توجه به ویژگی‌های شعر و نثر در قرن چهارم و نیمه اول قرن پنجم، موارد درست را از درون کمانک انتخاب کنید. الف) شاعران این عصر، بیشتر به واقعیت (بیرونی - درونی) نظر داشتند. ب) در نثر این دوره، آوردن اصطلاحات علمی و اشعار و امثال (رواج یافته است - رایج نشده است).	۰/۵											
۵	دو شاعر بزرگ پارسی‌گوی دربار غزنویان را نام ببرید که در اواخر عهد سامانی تربیت یافته بودند.	۰/۵											
۶	امرای سامانی با تأکید بر چه مواردی در برابر خلافت بغداد به هویتی مستقل دست پیدا می‌کنند؟	۱											
موسیقی شعر (۶ نمره)													
۷	در کدام‌یک از واژگان زیر «ه» صامت به کار رفته است؟ <table style="width: 100%; text-align: center;"> <tr> <td>ماه (۱)</td> <td>ساده (۲)</td> <td>آماده (۳)</td> <td>آزاده (۴)</td> </tr> </table>	ماه (۱)	ساده (۲)	آماده (۳)	آزاده (۴)	۰/۲۵							
ماه (۱)	ساده (۲)	آماده (۳)	آزاده (۴)										

۰/۲۵	۸	کدام یک از واژگان زیر با «جوانی» هم وزن است؟ (۱) شیدایی (۲) زیبارو (۳) دلاور (۴) هوادار
۰/۵	۹	با مقایسه دو واژه «سپید» و «سیاه» تفاوت واج «ی» را ذکر کنید.
۰/۵	۱۰	با توجه به واژه «قرآن خوانان»: الف) تعداد صامت را بنویسید. ب) تعداد هجای بلند را بنویسید.
۰/۵	۱۱	در واژه «کوهنوردان» یک هجای کوتاه و یک هجای کشیده مشخص کنید.
۰/۷۵	۱۲	هر یک از هجاهای واژه «سبزه زار» را با علامت خاص خود بنویسید.
۰/۷۵	۱۳	در مصراع «خرد چشم جان است چون بنگری» موارد خواسته شده را بیابید. الف) تعداد هجا؟ ب) یک هجای کوتاه؟ پ) یک هجای کشیده؟
۲/۵	۱۴	بیت زیر را به هجاهای تشکیل دهنده آن تجزیه کنید، سپس هر هجا را با علامت خاص خود بنویسید. اگر کاری کنی مژدی ستانی چو بی کاری یقین بی مزد مانی
زیبایی شناسی (۶ نمره)		
۰/۲۵	۱۵	بارزترین آرایه بیت زیر است. رشته تسبیح اگر بگسست معذورم بدار دستم اندر ساعد ساقی سیمین ساق بود
۰/۲۵	۱۶	نوع سجع واژگان کدام گزینه متفاوت است؟ (۱) مال، خوب (۲) راه، پگاه (۳) حوادث، فراوان (۴) سالک، نیکو
۰/۲۵	۱۷	واژگان کدام گزینه با هم سجع ندارند؟ (۱) جاه، جلال (۲) صید، رفت (۳) پیش، خویش (۴) راضی، ساحل
۰/۲۵	۱۸	یک مثال ذکر کنید که با واژه «نیکو» سجع مطرف بیابد.
۰/۵	۱۹	با توجه به هر یک از عبارات زیر نوع سجع درست را از کمانک روبه روی عبارت انتخاب کنید. الف) مُلک بی دین باطل است و دین بی مُلک ضایع. (متوازن - متوازی) ب) به نام آن خدای که نام او راحت روح است و پیغام او مفتاح فتوح. (متوازی - مطرف)
۰/۵	۲۰	در بیت زیر «واج آرای» در صامت و «واژه آرای» در واژه دیده می شود. خواب و خورت ز مرتبه خویش دور کرد آن گه رسی به خویش که بی خواب و خور شوی
۰/۷۵	۲۱	در کدام بیت «واج آرای» محسوس تر است؟ دلیل آن را بنویسید. الف) خواب نوشین بامداد رحیل بسازد پیاپیاده را ز سبیل ب) سواران لشکر برانگیختند همه دشت پیشش درم ریختند
۱	۲۲	در هر یک از ابیات زیر، «واج آرای» و «واژه آرای» را بیابید. (با ذکر واج و واژه) الف) ای جان جان جان ما نامدیم از بهر نان برجه گداری می مکن در بزم سلطان ساقیا ب) لبخند تو خلاصه خوبی هاست لختی بخند خنده گل زیباست
۲/۲۵	۲۳	در هر یک از عبارات زیر دو واژه بیابید که با هم سجع دارند، سپس نوع هر سجع را مشخص کنید. الف) طالب علم عزیز است و طالب مال ذلیل. ب) همه کس را عقل خود به کمال نماید و فرزند خود به جمال. پ) دوستی را که به عمری فراچنگ آرند، نشاید که به یک دم بیازارند.

تحلیل نظم و نثر (۴ نمره)

۰/۵	۲۴	چه عواملی بار حماسی فضای شعر زیر را غنی‌تر ساخته است؟ خروش آمد و ناله کز نای دم نای رویین و هندی‌درای زمین آمد از سم اسبان به جوش به ابر اندر آمد فغان و خروش
۱	۲۵	با توجه به شعر زیر، سعدی چه حالتی را و چگونه به خواننده منتقل می‌کند؟ ما همه چشمیم و تو نور ای صنم چشم بد از روی تو دور ای صنم روی میوشان که بهشتی بود هر که ببیند چو تو حور ای صنم
۱	۲۶	شعر زیر را از دید حس و حال فضای شعری و عاطفی بررسی کنید. وقت را غنیمت دان آن‌قدر که بتوانی حاصل از حیات جان این دم است تا دانی
۱/۵	۲۷	حکایت زیر را بخوانید و برای هر قلمرو، یک ویژگی استخراج کنید. پارسا زاده‌ای را نعمت بیکران به دست افتاد، فسق و فجور آغاز کرد. باری، به نصیحتش گفتم: ای فرزند، دخل آب روان است و عیش، آسیاب گردان؛ یعنی خرج فراوان کردن، مسلم کسی را باشد که دخل معین دارد ... دیدم که نصیحت نمی‌پذیرد و دم گرم من در آهن سرد او اثر نمی‌کند؛ روی از مصاحبت بگردانیدم.
۲۰		جمع نمرات «موفق باشید»

ردیف	امتحان نوبت دوم (پایان سال): علوم و فنون ادبی ۱	رشته: ادبیات و علوم انسانی	تاریخ امتحان: خرداد ماه
	امتحان شماره ۳	پایه دهم دوره دوم متوسطه	مدت امتحان: ۹۰ دقیقه

تاریخ ادبیات (۲ نمره)

۰/۵	۱	در هر یک از عبارات زیر، واژگان درست را از درون کمانک انتخاب کنید. الف) منظومه «درخت آسوریک» اصلی (پهلوی - پارتی) دارد. ب) آثار برجای‌مانده زبان فارسی باستان، به خط (پهلوی - میخی) نوشته شده است.								
۰/۵	۲	در قرن چهارم و اوایل قرن پنجم، بسیاری از اصطلاحات علمی، ادبی، دینی و سیاسی جدید از راه وارد فارسی دری می‌شود.								
۰/۵	۳	هر یک از توضیحات ستون «الف» را به مورد مناسب آن در ستون «ب» وصل کنید. (در ستون «ب» یک مورد اضافی است).								
		<table border="1"> <thead> <tr> <th>الف</th> <th>ب</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>الف) کتاب «کلیله و دمنه» نخستین نمونه این نثر است.</td> <td>۱) نثر موزون</td> </tr> <tr> <td>ب) خواجه عبدالله انصاری این شیوه نثر را به کمال رساند.</td> <td>۲) نثر ساده</td> </tr> <tr> <td></td> <td>۳) نثر فنی</td> </tr> </tbody> </table>	الف	ب	الف) کتاب «کلیله و دمنه» نخستین نمونه این نثر است.	۱) نثر موزون	ب) خواجه عبدالله انصاری این شیوه نثر را به کمال رساند.	۲) نثر ساده		۳) نثر فنی
الف	ب									
الف) کتاب «کلیله و دمنه» نخستین نمونه این نثر است.	۱) نثر موزون									
ب) خواجه عبدالله انصاری این شیوه نثر را به کمال رساند.	۲) نثر ساده									
	۳) نثر فنی									
۰/۵	۴	چرا زبان پهلوی را «فارسی میانه» نامیده‌اند؟								

سبک‌شناسی (۲ نمره)

۰/۵	۵	دو ویژگی نثر دوره «غزنوی و سلجوقی» را از کمانک زیر بیابید. (کوتاهی جملات - اطناب - حذف افعال به قرینه - بهره‌گیری کم‌تر از لغات عربی)
۰/۷۵	۶	با توجه به سبک‌شناسی شعر محمّدتقی بهار (ملک‌الشعرا)، جاهای خالی را پر کنید. ۱) سبک خراسانی یا ترکستانی (از آغاز شعر فارسی تا قرن ششم) ۲) سبک (از قرن ششم تا قرن دهم) ۳) سبک هندی (از قرن دهم تا قرن سیزدهم) ۴) دوره بازگشت (در ۵) دوره ۶) دوره معاصر

خُ	دا	یا	جَ	هَانْ	پا	دِ	شا	هی	تُ	راست
U	—	—	U	—	—	U	—	—	U	—
ز	ما	خد	مَ	تا	ید	خُ	دا	یی	تُ	راست
U	—	—	U	—	—	U	—	—	U	—

۱۴.

تقطیع هجایی مصراع اول // (۵/۵) علامت‌گذاری مصراع اول // (۵/۵) تقطیع هجایی مصراع دوم // (۵/۵) علامت‌گذاری مصراع دوم // (۵/۵) تقطیع به ارکان (۵/۵)

۱۵. موازنه (۵/۲۵)

۱۶. الف اشتقاق (ب) جناس تام (۵/۲۵) پ) جناس اختلافی (۵/۲۵)

۱۷. الف متوازن (۵/۲۵) (پاک، صاف) ب) متوازی (۵/۲۵) (عطا، خطا) پ) مطرف (۵/۲۵) (شاید، ببخشاید)

۱۸. «ب» (۵/۲۵)، زیرا همهٔ واژگان دویه‌دو با هم سجع متوازی دارند. (۵/۵)

۱۹. الف جناس افزایشی (۵/۲۵) (مدام، دام) ب) جناس حرکتی (۵/۲۵) (گُل، گِل) پ) واژه‌آرایی (۵/۲۵) (برگ)

۲۰. الف «۲» (موازنه) // (۵/۲۵) ب) «۶» (اشتقاق) (عاشق، معشوق) // پ) «۵» (واج‌آرایی) (ی، ا) / ت) «۳» (ترصیع) // (۵/۲۵) ث) «۱» (جناس تام) (۵/۲۵) (نیست باد)

۲۱. الف طاق، فراغت (۵/۵) مطرف (۵/۲۵) // ب) جوار، کنار (۵/۵) متوازی (۵/۲۵)

۲۲. ایجاز و اختصار در لفظ و معنا // (۵/۵) تکرار فعل یا اسم به حکم ضرورت معنی (۵/۵) یا کوتاهی جملات/ لغات کم‌کاربرد فارسی (انباز: شریک) // بهره‌گیری کم‌تر از لغات عربی

۲۳. سادگی زبان (۵/۵) سادگی و کوتاهی جملات // (۵/۵) یا استفاده از «همی» به جای «می» استمرار/ کاربرد واژگان کهن (خنگ/ زی) // کمی واژگان عربی/ بیشتر واژگان ساختمان ساده دارند.

۲۴. قلمرو ادبی ← استفاده از آرایه‌های ادبی در حد اعتدال // (۵/۵) قافیۀ ساده (۵/۵) یا در توصیف پدیده‌ها بیشتر از تشبیه حسی بهره گرفته می‌شود.

قلمرو فکری ← غلبۀ روح شادی، نشاط و خوش‌باشی // (۵/۵) شعر واقع‌گرا با توصیفات طبیعی، ساده، محسوس و عینی // (۵/۵) یا مضمون عمده: مدح/ فکر و کلام: ساده

پاسخ امتحان شماره (۴)

۱. گزینه «۴»؛ (۵/۲۵) (فنی)

۲. نظامی عروضی (۵/۲۵)

۳. ب) نادرست (۵/۲۵) «با محمد بن زکریای رازی آغاز شد.» (۵/۲۵)

۴. گرایش شاهان در جلب عالمان و ادیبان به دربار (۵/۵) لشکرکشی‌ها و فتوحات غزنویان (۵/۵) یا توسعهٔ مدارس و مراکز تعلیم

۵. تکرار فعل یا اسم به حکم ضرورت معنی (۵/۲۵) ایجاز و اختصار در لفظ و معنا (۵/۲۵)

۶. (۳) سبک عرفانی (۵/۲۵) یا حماسی و ... (۵) به تناسب مخاطب (۵/۲۵) (۶) هدف (۵/۲۵)

۷. الف) قلمرو زبانی ← (۲) ورود لغات زبان ترکی و مغولی (۵/۲۵) ب) قلمرو ادبی ← (۴) رواج داستان‌سرایی (۵/۲۵) پ) قلمرو فکری ← (۳) ورود اصطلاحات عرفانی (۵/۲۵)

۱۸. خوبرو، خو، جو، دانشجو (۵/۲۵) یا هر واژهٔ درست دیگر (باید حرف آخرشان یکی باشد و هموزن نباشند).

۱۹. الف) متوازن (۵/۲۵) (باطل، ضایع) // ب) مطرف (۵/۲۵) (روح، فتوح)

۲۰. خ (۵/۲۵) // خواب‌خور (۵/۲۵) یا خویش

۲۱. ب (۵/۲۵) زیرا واج‌آرایی صامت‌ها («ش» در بیت دوم) از مصوت‌ها («ی» در بیت اول) محسوس‌تر است. (۵/۵)

۲۲. الف) واژه‌آرایی (۵/۲۵) ← جان (۵/۲۵) // ب) واج‌آرایی (۵/۲۵) ← خ (۵/۲۵) یا «ل»

۲۳. الف) عزیز (۵/۲۵)، ذلیل (۵/۲۵) ← سجع متوازن (۵/۲۵) // ب) کمال (۵/۲۵)، جمال (۵/۲۵) ← سجع متوازی (۵/۲۵) پ) آرند (۵/۲۵)، بیازارند (۵/۲۵) ← سجع مطرف (۵/۲۵)

۲۴. وزن و آهنگ کوبنده و کوتاه (۵/۵)

۲۵. شادی و نشاط درونی (۵/۵) را با وزن و آهنگ مناسب درآمیخته است. (۵/۵)

۲۶. فضای اندرز‌گرایانه (نصیحت‌گرایانه) و تعلیمی (۵/۵) با وزن ضربی و شورانگیز ناهماهنگ است. (۵/۵)

۲۷. قلمرو زبانی ← استفاده از جملات کوتاه/ وجود واژگان عربی/ وجود «را» به معنای برای/ وجود واژگان کهن/ استفاده از «لهو و لعب» به جای خوش‌گذرانی (ذکر یک مورد کافی است). (۵/۵)

قلمرو ادبی ← سجع ← روان، گردان/ تضاد ← گرم ≠ سرد/ تشبیه ← دخل به آب روان/ عیش به آسیاب گردان/ کنایه ← «دم گرم ... اثر نکردن» کنایه از «نصیحت‌نپذیرفتن» (ذکر یک مورد کافی است). (۵/۵)

قلمرو فکری ← نوع ادبی ← تعلیمی - اندرزی/ رعایت‌نکردن دخل و خرج، پشیمانی به بار می‌آورد/ پندناپذیری موجب ندامت است. (ذکر یک مورد کافی است). (۵/۵)

پاسخ امتحان شماره (۳)

۱. الف) پارتی (۵/۲۵) ب) میخی (۵/۲۵)

۲. ترجمۀ متون عربی (۵/۵)

۳. الف) «۳» (نثر فنی) (۵/۲۵) ب) «۱» (نثر موزون) (۵/۲۵)

۴. چون این زبان اساساً به ناحیۀ پارس تعلق داشته است (۵/۲۵) و در مرحله‌ای میان فارسی باستان و فارسی نو (دری) قرار دارد. (۵/۲۵)

۵. اطناب (۵/۲۵) // حذف افعال به قرینه (۵/۲۵)

۶. عراقی (۲) // (۵/۲۵) ۴) تمام طول قرن سیزدهم (۵/۲۵) // ۵) مشروطه (۵/۲۵)

۷. الف) کم‌بودن لغات عربی (۵/۲۵) ب) قافیه و ردیف ساده (۵/۲۵)

پ) حاکمیت بیشتر روح حماسه (۵/۲۵)

۸. گزینه «۱»؛ (خوش‌آواز) (۵/۲۵) «خُ/ شا/ واز»

۹. گزینه «۴»؛ (ت) (۵/۲۵)

۱۰. حرف الحاقی ← ی (۵/۲۵) قاعدهٔ قافیه ← ۱ (۵/۲۵)

۱۱. الف) ذوقافیتین (۵/۲۵) قافیه‌ها ← در، گلیم (نوعی زیرانداز)/ سر، گلیم (گل هستیم). ب) قافیۀ درونی (۵/۲۵)

۱۲. با حذف همزه ← مَ لا لا ور (۵/۲۵)

U — — (۵/۲۵)

بدون حذف همزه ← مَ لال آ ور (۵/۲۵)

U — — (۵/۲۵)

۱۳. هجای اول (بی) ← (۵/۲۵) ← ب // (۵/۲۵) // هجای آخر (زیم) ← (۵/۲۵) ← (۵/۲۵) —